

Söz Uçar Yazı Kalır

Marmara Üniversitesi son yıllarda, bünyesindeki araştırma birimlerinin de desteğiyle etkinliklerini arttırmış durumda. Sözgelimi geçen yıllarda "Türk Romanının 100 Yılı", "Türk Kültüründe Ayrıntılar: Tütün", "Türk Kültüründe Ayrıntılar: Argo", "Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Doğumunun 100. Yılı" gibi etkinlikler gerçekleştirildi ve bunların bir kısmında sunulan bildiriler kitaplaştırıldı. Aşağıda bu kitaplarla ilgili bir değerlendirme yer alıyor.

□ Dr. Bâki ASILTÜRK (*)

Çeşitli araştırma kurumlarında, özellikle de üniversitelerde yapılan anma toplantılarında, sempozyumlarda ya da konferanslar dizisinde sunulan bildirilerin çoğunlukla kitap haline getirilmediği öteden beri bilinen bir gerçektir. Böylesi etkinliklerin önemi ne kadar büyükse bu etkinliklerde sunulan bildirilerin kitap haline getirilmesi de o oranda önemlidir.

Marmara Üniversitesi son yıllarda, bünyesindeki araştırma birimlerinin de desteğiyle bu tip etkinlikleri arttırmış durumda. Sözgelimi geçen yıllarda "Türk Romanının 100 Yılı", "Türk Kültüründe Ayrıntılar: Tütün", "Türk Kültüründe Ayrıntılar: Argo", "Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Doğumunun 100. Yılı" gibi etkinlikler gerçekleştirildi ve bunların bir kısmında sunulan bildiriler kitaplaştırıldı. Yurtiçinden ve yurtdışından çeşitli üniversiteleri, araştırma kurumlarını temsilen ya da bireysel çalışmalarıyla bu etkinliklere katılanların sayısı yüzleri aşmış durumda. Böyle bilimsel toplantıların ülkemizde ne yazık ki fazla yapılmaması, yapılanların da kalıcılığa dönüştürülmemesi, üzerinde düşünülmesi gereken bir eksiklik. Bu nedenle, biraz sonra sözünü edeceğim bildirilerin kitap haline getirilerek kalıcı kılınması "söz uçar, yazı kalır" düşüncesi paralelinde değerlendirilğinde önemli görülmelidir.

1. TÜRK KÜLTÜRÜNDE ARGO

Sözünü edeceğim ilk kitap, dilin aykırı kullanım alanlarından biri olan "argo"ya ilişkin bir derleme. Bilindiği gibi argo, dilin, belli bir grubun psikolojisini ve sosyolojik durumunu ortaya koymada önemli sayılabilecek ayrıksı anlam katmanlarından

biri. Belki de yüzyıllar boyu bilimsel çerçevede yazıya geçirilmemiş olması, argo kullanımların çekiciliğine ve bir başka yandan da karanlıkta kalmasına yol açmıştır. İşin ilginç bir yanı da şudur: Argo yazıya geçirildiği, deşifre edildiği anda kendine özgü karakterini yitirmektedir; çünkü bir sözün argo olabilmesi için yalnızca kullanım çevresindeki grubun anlayabileceği bir çeşit şifre özelliği göstermesi gerekir. Sözgelimi öğrenciler arasında "çöp" sözcüğünün "sigara" anlamında argo olarak dolaşımında olduğunu ve öğrencilerin sigaradan söz ederken ya da birbirlerinden sigara isterken bu sözcüğü kullandıklarını varsayalım. Sözcüğün bu anlamı okul idaresi ya da öğretmenler tarafından anlaşıldığı anda sözcük örtülü olma ve gizlice temsil etme özelliğini yitirip argo olmaktan çıkar.

Emine Gürsoy-Naskali, kitaba yazdığı giriş yazısında argonun dilbilimi bakımından bir araştırma alanı olarak taşıdığı önemi şu sözlerle vurguluyor: "Çeşitli gruplar arasında geçerli olan argonun tespit edilip kaydedilmesi, günümüz dilcilerinin etkinlik alanına giren bir uğraş olmalı. Çünkü bu tür derlemeler, yaşayan dilin yeniliklerini tespit anlamına gelir ve ancak sıcaklığına yapılabilir." (s. 10)

Türk Kültüründe Argo kitabı(1) Aralık 1999'da Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin düzenlediği "Türk Kültüründe Ayrıntılar: Argo" başlıklı uluslararası sempozyumunda sunulan bildirilerden ve bildirilerin yanı sıra kitaba eklenen yazılardan oluşuyor. Kitabın bölümleri şöyle: Argonun Anatomisi, Argo Alan ve Mekânları, Modern Edebiyat'ta Argo, Halk Edebiyatında Argo, Divan Edebiyatında Argo, Argo Kaynakları, Medyada Argo, Argo Bir Hikâye. Görüldüğü gibi kitap, argonun çeşitli alanlardaki kullanılışını, edebiyattaki yerini, dilsel özelliklerini irdeleyen yazılardan oluşuyor.

Argonun bir dil verimi kabul edilerek ve günlük yaşamdaki kullanımlarına bağlı olarak sunulan bildirilerde yapılan bilimsel saptamalar önemlidir. Aysel Uzuntaş "Argo: Dilbilimsel Açısından Bir Bakış" yazısında ülkemizde ne yazık ki fazla olmayan dilbilim çalışmaları çerçevesinde argo kullanımları değerlendirmekte ve

"özel dilin veya argonun dilin toplumsal bir gerçeği olduğu" sonucuna ulaşmaktadır. Nesrin Altun "Anlambilimsel Açısından Argo" bildirisinde argo sözlerin anlamsal çağrışımlarını ele almış, deyimlerde, ad aktarmalarında ve benzeri kullanımlarda argonun genişliğini ortaya koymuştur. Gülten Sağol, eski ve yeni pek çok sözlükteki argo anlamlı sözcükleri ve geniş anlamda "argo sözlükleri"ni incelemiş, Erdal Şahin "Okey Oyuncuları Argosu", Aylin Koç "Argoda Kadın", Göksel Öztürk "At Yarışı Argosu", Fahrünnisa Bilecik "Satıcı Argosu", Nurgül Yıldız "Askeri Okul Argosu", Arzu Çiftioğlu "Yeme-İçmeyle İlgili Argo Sözcükler ve Deyim Aktarmaları", Halil Ersoylu "Türk Argosunda Genel Dilin Hayvan Adlarından Yararlanılma" başlıklı ilginç bildirilerinde özel alanlara girecek günlük dil içerisinde ve belli alanlarda argonun ne kadar canlı ve değişken olduğunu kanıtlamış, büyük çoğunluğu sözlüklere geçmemiş argo verimlerini kayda geçirmişlerdir. Özcan Köknel'in "Alkol ve Madde Altkültürü Argosu" başlıklı bildirisi ise araştırmacının uzun yıllara dayanan psikoloji çalışmalarının özel bir alana uygulanmış biçimidir.

Türk edebiyatının çeşitli dönemlerinde ve tiyatro, roman, şiir gibi çeşitli türlerde argonun kullanımı da bildirilerde konu olarak seçilmiştir. Emel Kefeli'nin sunduğu "Edebiyat-Argo İlişkisi" başlıklı bildiride bu ilişki belirleyici hatlarıyla ele alınmıştır. Bâki Asiltürk ise konu olarak modern şiirden iki örneği seçerek hazırladığı "Modern Türk Şiirinde Argo: İki Örnek: Metin Erolu-Salâh Bırsel" başlıklı bildirisinde bu ilişki belirleyici hatlarıyla ele alınmıştır. Muhammet Gür'ün "Ahmet Rasim'de Argo" bildirisi halkın dildeki verimlerini incelemektedir. Araştırmacı, sokak konuşmalarını eserlerinde en çok kullanan yazarlardan olan Ahmet Rasim'in eserlerinde argoyu realizmin bir yansıması olarak ele almış ve argo kullanım listesini yazısının sonuna eklemiştir. Ahmet Rasim'le birlikte Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın da argo kullanımındaki ustalığı bilinmektedir, onun argo kullanımını da realizm hatta natüralizm ekseninde düşünmekte yarar vardır. Handan İnci'nin "Tip Yaratma Tekniği Olarak Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Argo" başlıklı bildirisinde argonun roman tekniğindeki yeri örneklerle ele alınmıştır.

Argo, yazı dilinden çok konuşma dili çerçevesinde yaygın bir

kullanım olduğundan belki de sözlü tiyatrodan argonun kullanımı modern tiyatroya göre daha yaygındır. Enver Töre, "Gelenekli Tiyatromuzda Argo" bildirisinde bu konuya dikkat çekmiş ve kendisi tarafından küllanbey argosuyla yazılmış bir metni bildirisine sözlüğüyle birlikte eklemiştir. Ay-nur Koçak'ın bildirisinde de benzeri bir konunun (Karagöz'de Argo) ele alınması geleneksel tiyatromuzda argonun tuttuğu yeri ortaya koyması bakımından anlamlıdır. Çok olmasa da Divan edebiyatında argonun kullanımı da bildiriler arasında kendine yer bulabilmiştir. İskender Pala "Tehzil ve Argo" başlıklı yazısında Divan şiirinde argo üzerinde dururken başka şiirlere alay amacıyla yazılan nazirelere dikkat çekmiş, Zuhâl Kültürâle ise Şerifî'nin bir Şehname çevirisindeki argo kullanımını ele almıştır. Argo sözcüklerin diller arasındaki geçişine bir örnek olmak üzere Timur Kocaoglu'nun Türkçeden Rusçaya geçen ve argolaşan sözcükleri incelemesi, Kâmile İmer'in "Türkçe Sözlük'teki Argo Ögeleri" üzerine eğilerek yer yer başka sözlüklerle karşılaştırmalar yapması dikkat çekicidir.

Türk Kültüründe Argo kitabı Türkçenin incelenmeye muhtaç alanlarından biri olan argonun halk arasında, edebiyat eserlerinde, bilimsel kaynaklarda, sözlüklerde kullanımına ilişkin zengin veriler sunmaktadır. Bilimsel bildirilerin her biri argonun belli bir yönünü ele almakta ve böylece araştırma yelpazesi geniş tutulmuş olmaktadır.

TÜTÜN KİTABI

Bildiriler ve etkinlikler paralelinde sözünü edeceğim ikinci kitap Tütün Kitabı'dır.(2) Tütün Kitabı, 1998'in Ekim ayında Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin düzenlediği uluslararası sempozyumunda sunulan bildirilerin ve bildirilere eklenen sempozyum dışı yazıların, belgelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş bir ortak çalışma. Kitabın editörlüğü Prof. Dr. Emine Gürsoy-Naskali'ye ait ve editörün, sempozyum etkinliğine konu olarak neden "tütün"ün seçildiğine ilişkin sorulara cevabı var kitabın sunuşunda: "Bu kitapta, Tekel'in özelleştirilmesi ve yabancılara satılması meselesinin tartışıldığı bir siyasi ortamda tütün ve tütüncülüğün sergüzeştini gözden geçirmek, Osmanlı'dan günümüze tütün etrafında gelişen tasarrufları ve yaptırımları belirlemek istedik." (s. IX) Editörün bu belirlemesi elbette etkinliği bütün yönleriyle açıklamamaktadır; çünkü bildirilere göz atıldığında "tütün"ün pek çok bildiride tam anlamıyla bir kültür nesnesi olarak ele alındığını görüyoruz. Günlük hayatın, ticari faaliyetlerin, ülkeler ve toplumlar arası ilişkilerin önemli ayrıntılarından olan "tütün" gerçekten de yüzlerce yıldır Türk toplumunun ve hayatının da önemli bir parçası durumundadır. Olumsuz bir alışkanlık da olsa, toplumumuzda sigara alışkanlığının yaygınlığı göz önüne alındığında "tütün"ün günlük hayatımızda ve başkalarıyla ilişkilerimizde taşıdığı önem daha iyi anlaşılır.

Tütün Kitabı'nı oluşturan bölümlerin yalnızca başlıklarına bakıldığında bile "tütün"ün hangi açılardan ele alındığı ve "tütün"ün kültürdeki yeri hakkında bir şeyler söylemek mümkün olabilir: Osmanlı'da Tütün, Cumhuriyet Dönemi Tütün Politikaları, Tütünün Dili, Divan Şiirinden Modern Gerçekliğe, Efkârlı Duman, İçmek ya da İçmemek, Kültürde Tütün, Tütün Mekânları, Tütünlül Nesneler, Yasaklar. Her ne kadar bölüm başlıkları ele alınan konular bakımından yönlendirici olabiliyorsa da, bazı bildirilerin içeriğine değinmek gerektiğini düşünüyorum. Sözgelimi, Fehmi Yılmaz'ın "Tütün Üzerine Düşünceler: Batı'da ve Bizde" (ss. 3-16) başlıklı yazısında önemli kaynak kitaplara dayanarak tütünün XVI. ve XVII. yüzyıllardaki macerası tarihsel gelişim içerisinde ele alınmış, tütünün hem keyif verici hem de tedavi edici bir madde oluşu üzerinde durulmuş, tütün alışkanlığının çeşitli zümrelerdeki durumu dikkatle incelenmiştir. Erdal Şahin'in "Te-

Ahmet Hamdi Tanpınar

kel Sigaralarının Adları" bildirisinde Tekel'in çıkardığı sigaralara yer, kişi, meslek, mevsim, çiçek, festival, kulüp ve dernek adlarından, futbol takımlarından, siyasi partilerden seçtiği isimleri listeler halinde verilmiştir. Baki Asiltürk'ün "Şairin Altıncı Parmağı: Sigara" başlıklı bildirisinde modern Türk şiirinde sigara izliği üzerinde durulmuş; Cemal Süreya, Edip Cansever, Behçet Necatigil... gibi şairlerden seçilen şiirlerle "sigara" izliğinin modern Türk şiirindeki yeri örnekleme yöntemiyle ortaya koyulmuştur. Enver Töre'nin "Tütün ve Tiyatro" bildirisinde geleneksel oyunlarda, modern tiyatro metinlerinde ve çevirilerde tütün konusu üzerinde durulmuştur. Gülden Sağol'un "Mani, Türkü ve Şarkılarda Tütün" bildirisi tütün ve tütün mamullerinin yer aldığı mani, türkü ve şarkıların mini bir antolojisinden oluşmaktadır. Peer Schmidt "Yeniçağ Avrupa'sında Tütün Ticareti ve Tütün Tüketimi" bildirisinde tütünün ağırlıklı olarak 17. yüzyılda ve sonrasında Avrupa pazarında tuttuğu yeri irdelemiş, Göksel Öztürk-Gürkan Öztürk tarafından ortaklaşa hazırlanan bildiri "İstanbul'da Nargile Mekânları" fotoğraflarla da desteklenerek ele alınmıştır. Emine Gürsoy-Naskali ise yine çok sayıda açıklamalı fotoğrafla desteklenen bildirisinde "Cumhuriyet Dönemi Tütün İşçileri ve Tütün Fabrikaları"nı incelemiştir. Fahrünnisa Bilecik "Tütün Kâğıdı" başlıklı ilginç bildirisinde kâğıda sarılmış sigaraların ilk olarak XVI. yüzyılda İspanya'da ortaya çıktığını söylemiş ve ardından da bizde sigara kâğıdının kısa bir serüvenini ortaya koymuştur. Mehmet Dülger'in "Nargile, Tanıtılması ve Âdabı" başlıklı bildirisi adından da anlaşılabilir gibi bir tütün mamulü olan nargile alışkanlığını ele almış, söyleşi havasında nargile içiminde kullanılan malzemeleri ve nargile âdabını anlatmıştır.

Görüldüğü gibi Tütün Kitabı tütün mamullerinin tarihsel gelişimlerini, tütünün günlük hayattaki, edebiyat ve kültür dünyasındaki geniş yerini, tütün ticaretinin ayrıntılarını ele alan bildirilerle oluşturulmuş bir kitap. Kitabın, sigaranın kapalı alanlarda kullanımının yasaklandığı ve Tekel'in özelleştirilmesi konusunun yeniden gündeme geldiği şu dönemde yayımlanması anlamlı olmuştur. Yer yer eğlenerek, yer yer hüzünlendirilerek ve çoğunlukla da bilgilendirilerek okunan bir kitap olduğunu söylemeliyim Tütün Kitabı'nın.

DOĞUMUNUN 100. YILINDA AHMET HAMDİ TANPINAR

Sözünü edeceğim son kitap, öncekilerden biraz farklı bir anma kitabı. Önceki iki kitapta belli bir tema üzerindeki bildiriler bir araya getirilmişken bu kitapta bir edebiyatçı üzerine sunulan anma bildirileri toplanmış durumda. Doğumunun 100. Yılında Ahmet Hamdi Tanpınar (3) kitabı Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün gerçekleştirdiği Tanpınar'ı anma toplantısının bildirilerinden oluşuyor. Kitapta on bir bildiri, bir ek yazı ve ayrıca iki de çeviri metni var. Bunlar hakkında küçük ayrıntılar vermek, kitabın tanınmasına yardımcı olacaktır.

İnci Engin'in "Tanpınar'ın Şiir Çalışması" başlıklı bildirisinde şairin, eserlerini oluştururken izlediği yolları göstermekte, şiirlerdeki düzeltmeler ve yeniden yapılandırmalar konusunda bilgi vermektedir. Tanpınar'ın ne kadar titiz ve seçici bir şair olduğu, onun "şiir çalışması" üzerinde durulunca daha iyi anlaşılacaktır. Orhan Okay "Tanpınar'ın Rüya Dünyası" yazısında eserlerdeki "rüya" izliği üzerine eğilmiş ve Tanpınar'ın "rüya"ya verdiği önemi bir kez daha vurgulamıştır. Zeynep Kerman "Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Edebiyat Tarihi Hakkında Bazı Görüşler" başlıklı bildirisinde Tanpınar'ın XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi kitabını ele almış ve edebiyat tarihçiliği ve eser çözümleme yöntemlerinin birlikte kullanılmasına değinmiştir. Sema Uğurcan "Tanpınar'ın Eserlerinde 'Hayat' Kelimesi Etrafında Bir Gezin-

ti" makalesinde Tanpınar'ın özellikle roman kahramanlarının hayata bakışlarına, hayat anlayışlarına, hayat kavramını kültürle birlikte ele alışlarına dikkat çekmektedir. Bu kahramanların dünyaya bakışlarında Nietzsche ve Bergson gibi filozofların hayat anlayışlarının izlerinin araştırıldığı da görülmektedir. Abdullah Uçman'ın "Ölümünün 40. Yılında Ahmet Hamdi Tanpınar" yazısı şairin ihmal edilmişliğine vurgu yapar ve kendisinin geçen yıl araştırmacı Handan İnci'yle birlikte hazırladığı Bir Gül Bu Karanlıkta: Tanpınar Üzerine Yazılar kitabının hazırlanış amaçlarını açıklar.

YOL GÖSTERİCİ BİLDİRİLER

Bu kitabın hazırlanması, nesillerin Tanpınar'a bakışı konusunda aydınlatıcı verilere ulaşılmasını sağlamıştır. Emel Kefeli "Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Şiirlerinde Renklerin Dili: Beyaz ve Mavi" yazısında şiirlere eğilir ve şairin renklere verdiği sembol değerlerine dikkat çeker. Renklerin hem izlek olarak hem de şiirde anlam yoğunlaştırması sağlayan veriler olarak kullanılmış olması önemli görülür. Tanpınar'ın şiirlerini inceleyen bir başka yazı da Baki Asiltürk'e aittir: "Tanpınar'ın Şiirlerinde Duyular." Araştırmacı, makalesinde şairi dış dünyaya, duyulara verdiği önemin şiirlerinden anlaşılabilirliğini, onun hedonist yönünün de duyularla yaşamayı sevmesinde gizli olduğunu belirtir; iddialarını Tanpınar'ın mektuplarından ve şiirlerinden alıntılarla kanıtlama yoluna gider. Murat Koç "Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Roman ve Hikâyelerinde Kıyafet-Karakter İlişkisi Üzerine Bir Deneme" başlıklı ilginç araştırmada yazarın karakterlerine giydirdiği kıyafetlerin, çoğu zaman onların kişilikleriyle de doğrudan bağlantılı olduğunu vurgulamaktadır. Karakterlerdeki "mazi hasreti" ve "yer değiştirme" olgularının kıyafetlerle ilişkisi yazının iki bölümünü oluşturmaktadır. Erol Köroğlu "Hayata Çok Yaldızlı Bir Mazi Aynasından Bakmak: Sahnenin Dışındakiler'de Bugünü Yaşamın İmkânsızlığı" başlıklı bildirisinde ele aldığı konuyu modernleşme ekseninde incelemekte ve Sahnenin Dışındakiler romanındaki aktüel zamanla geçmiş ilişkisini irdelemektedir. Nami Başer'in "Tanpınar'da Olab" başlıklı bildirisi, öteden beri söylenegelen fakat şimdiye kadar bazı belirlemeler dışında üzerinde pek durulmamış olan Tanpınar-Proust ilişkisini karşılaştırmalı olarak ele almaktadır. Bu yönüyle, bildirinin karşılaştırmalı edebiyat alanında önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Şehnaz Aliş'in bildirisinde ise "Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde Sosyal Tenkit" konusu incelenmiştir.

Doğumunun 100. Yılında Ahmet Hamdi Tanpınar, bir anma kitabı olmanın ötesinde şairin çeşitli yönlerini ele alan bilimsel bildirilerle meydana getirildiği için kaynak kitap özelliği de gösteriyor. Bu nedenle, bildirilerden bilhassa Tanpınar'la ilgili ele alınmamış konuları inceleyenlerin bundan sonraki Tanpınar araştırmalarında yol gösterici olabileceği ileri sürülebilir.

NOT: Doğaldır ki, böyle bir tanıtma yazısında kitaplardaki bütün bildirilerden söz etmek mümkün değildir. Bu nedenle bildirilerin bazıları kısaca ele alınmış, bazılarındansa hiç söz edilememiştir. Okuyucular, araştırmacılar bu kitapları edindiklerinde bildirilerin tamamını okuma ve yakından inceleme fırsatı bulacaklardır. ■

(*) Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Görevlisi

(1) Türk Kültüründe Argo, [Editörler: Emine Gürsoy-Naskali ve Gülden Sağol] Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi Yayını, Hollanda, 2002, 380 s.

(2) Tütün Kitabı, [Editör: Emine Gürsoy-Naskali] Kitabevi Yay., İst. 2003, 636 s.

(3) Doğumunun 100. Yılında Ahmet Hamdi Tanpınar, [Editör: Sema Uğurcan] Kitabevi Yay., İst., 2003, 157 s.

